

heretade

Rocafort V, 1-V-93

Una vegada més la Vall del Corb està, per a nosaltres, de festa : està, com si diguéssim, de relleu. Per als que en són fills, o hi estan familiarment lligats, qualsevol esdeveniment que hi succeeixi representa un repic de campanes, ja sigui una inauguració, una portada d'aigües, un pont, una visita destacada, o molt més rarament, la presentació d'un llibre.

En el cas d'avui un llibre que parla de Rocafort de Vallbona. Fa un any o poc més, alguns dels aquí presents, ens havíem reunit a Belltall, a la cresta que ens separa de la Conca, perquè s'hi presentava un llibre d'història local. Pocs anys enrere una colla reduïda d'amics havíem confegit un altre volum per parts sobre tota la Vall. Però falten encara força estudis i aportacions fins que tinguem un retrat complet d'aquest rodal tan característic que els assidus el considerem quasi com una comarca real.

Personalment quan el convilatà Lluís Foix, periodista de tant de relleu com crèdit, em demanà d'intervenir en aquest

acte, vaig dir-li que sí, quan encara no coneixia el llibre, ni, per tant, l'havia llegit . En tenia prou que m'ho demanés. i que ell fos fill del poble. "Es de poble", deien abans, per indicar que una persona no tenia estudis ni altra astúcia que la toixesa atribuïda als camperols. Avui podem dir que és una sort haver nascut en un poble, en una comunitat on tothom es coneix i on la formació de les persones no es deixa a l'escola , només, i a la televisió, sinó que hi intervé encara molt la família, i el veïnat, i l'atmosfera mateixa dels racons de la vila.

Jo , i perdoneu-me que parli de mi ara, però ho faig per reforçar aquest argument, vaig néixer a Lleida, on treballava el meu pare, fill de Sant Martí ; era a Sant Martí que anava ja de molt petit totes les vacances, llargues o curtes, i sempre he dit que la meitat del que sé ho vaig aprendre al costat del padrí , lo Josep de ca l'Elói, perquè una cosa són els llibres, que he manejat estudiant a Lleida, a Barcelona o a Anglaterra , i una altra cosa,

tan important si no més, és la terra, i la palla, i el sarment, i l'empriu, i l'hort, i la saba, i la lluna i la pruna. Tenir un bon grapat d'anys ofereix l'avantatge d'haver vist treballar el camp, i haver ^{hi} ajudat, quan ell pagès ho feia amb procediments i eines diferents. Qui recorda avui, fins i tot als pobles, què era la dolça? Es troben arpiots a les ferreteries? Enquè es diferencia la sella del selló, parlant de guarniments? Què era fer panada? I de rostes, se'n fan encara al molí d'oli?

Hi ha una saviesa feta de tradició, passada generacions ençà, que avui ha minvat molt per dos motius: d'una banda el lligam directe de les persones a l'eina i la feina s'ha afluixat, i la màquina ens ha atrofiat les mans. De l'altra, tothom vol fer-se la pròpia experiència sense escoltar o fent ben poca atenció a la veu de la tradició. Així d'una banda es cometen molts errors i de l'altra se subvalora la riquesa d'unes maneres d'actuar

Avui la tradició es contempla com un espectacle: per sort, hi ha persones que mantenen la tradició encara que només sigui per explicar processos: als museus de la vida rural -i imagineu que en d'altres centres de característiques etnològiques -es fan demostracions per part de cistellers, esclopers, paperers, espartenyers, manyans, corders, boters, filadores i teixidores. A Linyola fan la festa del Batre, i en molts indrets, arribat el setembre, quan les marinades aquí a la vall fan el cel morat a la tarda, se celebra la festa del primer most, i el raïm es pia, com els més grans hem vist fer als ceps familiars. Hi ha pobles on s'ensenya a fer punta de coixí, una de les ocupacions on l'art esdevenia més fi i imaginatiu. Els Centres de treball i les Escoles taller recuperen oficis com el de picapedrer, meler, ebenista... A Mallorca han reprès l'ofici de marjaire, que entre nosaltres no era ni tan sols ofici especialitzat, perquè tothom sabia fer-lo, i bé ho proclamen les cabanes, els marges, les pallisses i fins les cases d'aquests pobles, pujades estiu i hivern; i els marges, els dies que feia dolent i no es podien fer altres feines.

Amb això volia dir que hi ha una llei de persones que per raons familiars i dels anys viscuts, hem pogut veure transformar-se aquestes terres de la Vall del Corb, i viure-hi èpoques grasses i èpoques magres, més de les darreres que no de les primeres, la veritat. Diuen que un dels projectes de canal de reg precedents del d'Urgell havia de passar per la vall del Corb :era un pla projectat el 1816, ara fa cent vuitanta anys. La necessitat de regar part de la Catalunya interior era sentida de feia *molt* de temps... ens podem remuntar al segle XVI. A més a més, els projectes de finals del segle XVIII i de primeries del XIX parlaven de canals o vies d'aigua que, a banda el regadiu, procurarien navegació i, per tant, transport en naus i barcasses. Fins i tot les visions prèvies i somiadores parlaven d'un port a Tàrraga, i platges diverses.

Sab em bé que les *grasses*, fortes terres d'aquestes comarques, si haguessin tingut aigua abundant, haurien estat ben diferents

en producció, amb la repercussió comprensible damunt la població. Tot amb tot, abandonat el projecte de canal general per la Vall del Corb, i després d'haver-se fet el d'Urgell pels alts d'Agramunt Artesa i Anglesola, es torna a parlar d'un canal superior (aquest era el nom amb què se'l coneixia) ja dins els anys 20s d'aquest segle; i finalment, després del petit, quasi particular reg que els de Tàrrrega es van construir a la postguerra, tenim ara un **esperat** canal Segarra-Garrigues, en vies de realització, que sí que incideix en alguna part no menyspreable, dins la Vall.

Aigua i comunicacions. Les comunicacions han millorat, tot i que ens falta encara una ^{bona} carretera de sortida cap a la Catalunya interior. Sabem que tot just començat el segle XX, es va projectar un ferrocarril "secundari" o de via estreta, que **an**iria d'Igualada fins a Mollerussa: no fa molt he vist encara uns plànols del projecte, que no era gens desencaminat per al seu temps. D'Igualada a Mollerussa per la Vall del Corb, o sigui Igualada Santa Coloma i avall.

Com escrivia l'historiador Piquer i Jover, aigua i tren, dues oportunitats fallides. De mica en mica, però, això es va substantant. Jo no diria que ara sigui una veritat allò de la curta poesia corrandesca :

De l'Urgell a la Segarra - una argelaga ;
de la Segarra a l'Urgell - un clavell.

El poder de concentració de les dites populars, accentuat per la seva presentació en vers, és enorme, i pot fer passar per veritat absoluta allò que té valor particular. És cert que hi ha alguna clapa a la Catalunya interior colpida per extrema sequedat, i ho cantava Iglésies Guizard :

Diuen que el bon segarreta
parla poc i és molt eixut.
Senyor, com ha d'explaiar-se
si fa un any que no ha plogut!

o la dita popular:

Mare de Déu de la Bovera,
deu-mos aigua si convé,
que els blats s'assequen
i els camps també.

Els anys 1940s i 1950s els pobles del capdavall de la part mitjana del riu Corb, Belianes, Maldà i Sant Martí, van arribar, alguns anys, a fer viatges amb carro i botes fins a Bellpuig o Preixana a buscar aigua per beure, que tenien les cisternes seques com la butxaca.

Ara : som en terra de secà, un poquet més frescal a les valls, als fondals, i eixuta i plena de cervell de gat pels costers i els grans plans elevats. Això cal acceptar-ho, i paliar-ho amb altres dependències que no el cereal, i així es va veure en els darrers trenta anys, amb l'increment de la granja; o avui, amb un intent de reaprofitar les excel·lents condicions dels fondals per a vinya de qualitat...o els hivernacles. No hem d'en-

trar ara en la discussió, difícil i fora del nostre abast, del possible redreç econòmic d'aquests pobles, sotmesos encara a una emigració aguda, però sí constatar que el folklore antic reflectia el dramatisme de la vida de cada dia, sofrida i dramàtica, però amb el contrast d'una alegria igualment viva. Devia ser perquè existia la consciència de "pobrets i alegrets".

Ara, però ja no podem dir que tot és argelaga:

Clavells n'hi ha, n'hi ha als balcons, molts més que no n'hi havia abans. I hi ha rosers als carrers, i hi ha més habitatges nous, unifamiliars, xalets o com vulgueu dir-ne.

Curiosament, aquest riuet que, segons el rector de Vallfogona al segle XVII permetia pescar de manera diària -encara que ell n'exagera la varietat d'espècies - em deixava, a mi, de petit, atrapar anguiles i barbs, i fins una tenca, a banda la menuda madrilla -a les tolles del terme de Sant Martí davant de la partida de les Astes, als Ressonans. Perquè de tolles n'ha

tingudes sempre, no poques aprofitades per al que aquí en diem peixeres, que vol dir barratges, represes per permetre regar en cèquies paral·leles al Corb. Del segle XIV és ja un plet per la utilització de la Sèquia entre Rocafort i Sant Martí, i ja veieu si [redacted] podem recular en el temps, tot i que Rocafort regava des de Nalec per l'altra peixera.

I aiguats : ara ja no queden testimonis de la gran riuada de Santa Tecla de 1874 ,la més espectacular de la història d'aquestes terres: no va quedar ni un molí sencer, el vostre de vora l'establiment d'aigües , per exemple . Això va fer que alguns dels molins de la vall no tornessin mai més a ser el que foren, i en alguns casos només van tornar a funcionar a normal rendiment els anys 40s i 50s d'aquest segle amb els cupos de blat i les trapisondes que els pagesos feien en qüestió de cereals.

Cereals, però també la vinya , que féu una primera modernització després de la fil·loxera, al mateix temps que minvava. A la meua casa pairal de Sant Martí, hi havia un punt a triar el macabeu més i afinat de les petites vinyes que teníem, i fins

reservar-ne una part del vi per embotellar. El meu padrí ~~etique-~~tava les ampolles : haig de dir que el macabeu d'aquí es fa dir sí senyor : conec el macabeu de la Conca de Barberà ,i em quedo amb el nostre d'aquí ,que és més elegant i te més cos.

Vinya, però també bosc. Un bosc modest, que tenim ben a la vora, des d'aquí fins a Tarrés, i el Tallat. Amb pins i alguna -poques alzines de les que antigament ho poblavem tot. Un bosc de cacera on ~~he~~ vist, del Villet amunt, ~~l'~~esquerp tudó de vol espetegaire. Rocafort, que des de la riba dreta del riu fa l'efecte que està encastat als turons, en realitat es un poble exempt, situat sobre un tossal , amb l'anomenat castell, compost de fet d'una única torre, com quasi tots els castells de la vall, inclòs^{os} els de Maldà i de Ciutadilla, que es van engrandir força més tard de la data de la seva construcció. Des del castell de Rocafort, damunt la roca forta, tenim una segura defensa.

D'aquest Rocafort, situat al bell mig de la vall mitjana del Corb, hem de parlar avui . L'ocasió', tots la sabem : la publica-

ció del llibre sobre costums, cançons i jocs del poble, que ha compost una ferma amiga de Rocafort, fent-nos a tots un generós regal.

Abans que la comercialització ho envaís tot, els pobles tenien els costums tan arrelats que formaven part de la seva respiració col·lectiva . La història de cada vila, era formada més per la repetició anyal de festes, tradicions costums i particularitats que pels grans esdeveniments sobtats . Avui conservem costums, ni cal dir, i n'estem recuperant cada dia més ; però hem perdut en bona part l'aroma antic, allò que feia que tothom prengués part en la festa des d'una creença que aquells actes no podien deixar d'ésser. Festa Major, festa votada, el Roser i les cançons de pandero, les albaides, els goigs, els romanços, les corrandes, els balls parlats, els romiatges. Recordo tristament l'any que, sense justificació aparent , alguns començaren a pujar en cotxe al Tallat per là peregrinació anual de primavera. Quin escàndol! Ara podeu comprendre per què deia abans que s'ha perdut una part del perfum tradicional.

I s'ha perdut , en part, en bona part, com deia no fa gaires dies un distingit científic, perquè estem fora del temps i fora de l'espai . En ben pocs anys ens hem acostumat a rebre les notícies de manera instantània: de primer fou el telègraf, que va permetre la comunicació ràpida: el telèfon , i després el tele-tip, i més tard la imatge : per exemple, la primera Gran Guerra, del 1914-al 1918, ja va poder-se seguir ^{per imatges} dia a dia. Ara, en els nostres tot és instantani , i per acabar-ho d'adobar, l'espai s de vegades que no està en relació amb el temps, perquè gràcies a les antenes parabòliques tenim la impressió d' estar alhora en molts llocs diferents, veient allò que hi passa, rebent una acumulació de testimonis diferents de llocs diversos en un sol moment. En el temps de les tradicions rurals, el calendari era una cosa lenta, de costums repetits: la sembra, la collita, esglaonada en la sega, el transport a l'era des de les garberes, que també havien estat un temps a sol i a serena, (i a pardals), l'estesa, la batuda, amb les pauses corresponents

a la trillada, la girada, la ventada, l'ererada, el berenar, ... i algun dia fèiem panada i tot, i això que en aquesta vall rar és el dia d'estiu que no tenim repartits els vents, al matí serè a la tarda marinada. La verema al seu moment, l'esporgada al seu, la matança i la tupina... cada cosa al seu temps, un temps jalonat per les celebracions : Festa Major, Nadal, Pasqua, Sant Joan. Sense cap amuntegament. Per anar a Santa Coloma tothom tardava el mateix, les cavalleries feien totes, amb mínimes diferències, igual passa. I per anar en un lloc calia un temps. I l'espera de la festa anyal, de la collita anyal, de qualsevol aniversari, era una dimensió, també, del temps. Ara tot això s'ha capgirat, i es pot compondre un diari o una revista la meitat a Europa i la meitat a Amèrica, i quan jo poso un article de premsa al fax, el comencen a rebre immediatament al periòdic. Som a dues passes de la generalització del telèfon visual, en amb el qual veiem l'interlocutor al mateix temps que hi parlem : fas mala cara, avui, o quin vestit més bonic que portes !

El llibre de Montserrat Busqué és un retrat fragmentari de la vida rural. Observem, en primer lloc, que és un llibre de cançons, bàsicament ; els jocs i els costums venen després; a l'autora, musicòloga, estudiosa de la melodia i el ritme, li interessa, i molt, saber no solament quines cançons cantaven antigament a Rocafort, sinó també com les cantaven, si igual que a tot arreu o variant-les ; i, d'una mateixa cançó, les variants que hi havia al poble, perquè, per les raons que fossin, que en qüestió de transmissió oral poden ser les més diverses, de vegades una tonada -i ni cal dir una lletra, les paraules -era canviada.

El sistema seguit per acoblar totes les cançons, és el de fer-les cantar a la gent que tenia prou edat per recordar-les, ja fos per haver-les cantades ells, ja per haver-les escoltades i sentides cantar repetidament a les festes o en un ambient domèstic: hem de tenir present que les coses abans s'aprenien molt i molt per transmissió oral i aplicació, des de les feines

fins als refranys i les dites, i, naturalment, les cançons. L' escola no era pas una acompanyant de molts anys de la nostra vida, els establiments escolars veien sortir-ne nens i nens -aquestes, malauradament, més encara - ben aviat. Les curtes biografies dels testimonis ~~contarries~~ de les cançons recollides demostren aquesta condició. Així, la memòria era imprescindible mentre que avui és només convenient. Per altra banda, les cançons, festives, dramàtiques, amoroses o religioses anaven des de l'improvisada corrandà - i el poeta de Maldà Josep Iglésies Guizard en va fer dos volums - fins als goigs. Les lletres que apareixen en aquest llibre de Montserrat Busqué són transcrites tal com les hi van recitar els intèrprets, i és per això que no hi ha correccions, diríem que no hi ha ultra-correccions. Hem de deduir què deia la lltra primera abans que la transmissió oral i les variacions que hi introduïa l'informant no les desfiguressin. Hi ha cançons castellanès, i tots recordem que la gent avui també, en sap més en aquesta llengua que no en català.

Encara que m'he trobat de vegades formant part d'algun jurat de concursos [redacted] de tema etnològic no sóc etnòleg, ni especialista en literatura popular, ni tan sols historiador, però sempre he donat molta importància als treballs sobre cultura popular : hi trobem perles, inspiració extraordinària, ja sigui en la ceràmica, en el [redacted] disseny dels estris o en les lletres de cançons. I juntament amb la inspiració l'esperit satíric, la mofa, el reflex del canvi de costums, la ironia o el fibló crític :

Este, me fas - no me'n solies fer
o m'has enganyat -o m'has de menester

~~El que~~ Les noies de Rocafort -s'assemblen a una col ,
~~social: fàbriques de paper, combenir amb la~~ que quan los treuen les fulles -queden amb
lo tronxo sol.

A les noies d'avui dia -no les feu estarrossar
ni tampoc collir'aulives- ni favars entrecavar.

L'eco de les tragèdies -una de no tan llunyana, l'ocorreguda a la Pobla de Ferran, amb el múltiple assassinat comès pel

conegut com Marimon :

Les dijo que iba -a caçar pallomas,
les dijo que iba
y después a balazos -les quitó la vida.

De mica en mica aquests pobles i viles van tenint la seva bibliografia ; no oblidem que molta de la informació sobre la seva geografia, història, economia, tarannà, no la trobem en llibres, sinó en revistes especialitzades, en articles publicats en anuaris ,butlletins, actes de Congressos, antologies i miscel·lànies : les Assemblees Intercomarcals d'Estudiosos fan en aquest sentit un tasca generosa i enriquidora. I no oblidem els treballs dels Uadonosa, Piquer i Jover, Sanç Capde- els germans Bergadà Solà, vila o Josep Llobet, ~~ja~~ traspassats , o dels Duch, Boleda, Miró i altres, feliçment productius. Belltall té la seva història, Maldà la seva miscel·lània, Vallfogona, Vallbona, etc. I si no són estudis històrics rigorosos de vegades, són peces de mosaic que ,de mica en mica, com deia, permetran de confegir el conjunt

desitjat.

Dia de festa, doncs, a Rocafort, no només perquè es fa la presentació oficial d'aquesta obra, sinó perquè em sembla endevinar que hi ha un fill d'agraïment molt viu de part dels habitants del poble, grans i xics, envers l'autora del llibre, que ha sabut recollir aquest pom de cançons jocs i costums i ensenyar música a qui n'ha volgut aprendre, i generosament viure i conviure al ritme de les hores de Rocafort, confosa i identificada amb la seva gent.

Que la felicitació de tots a l'autora afegeixi una campanada a la festa.

solemne